

Koncepcja rozwoju infrastruktury turystycznej na przykładzie Leśnego Kompleksu Promocyjnego Lasy Warszawskie – założenia projektu

Agata Cieszewska, Renata Giedych

ARTYKUŁY / ARTICLE

Streszczenie. Za rozwój turystyki i rekreacji na obszarach leśnych w Polsce odpowiada równocześnie bardzo wiele podmiotów m.in: gminy, nadleśnictwa, organizacje pozarządowe, zarządy parków narodowych i krajobrazowych oraz regionalne dyrekcje ochrony środowiska. Podmioty te w różnym zakresie wpływają na rozwój funkcji turystycznej i rekreacyjnej. Wiąże się to z jednej strony z różnymi kompetencjami związanymi zarówno z realizacją i planowaniem elementów infrastruktury turystycznej jak i z opracowywaniem dokumentów mających na celu rozwój funkcji turystycznej. Dla obszarów funkcjonalnych jakimi są leśne kompleksy promocyjne nie wypracowano dotychczas metody całościowej koncepcji rozwoju turystyki. Celem artykułu jest zaprezentowanie pilotażowego projektu pt. „Koncepcja rozwoju infrastruktury turystycznej na przykładzie LKP Lasy Warszawskie.

Słowa kluczowe: strategia rozwoju ruchu turystycznego, planowanie turystyczne

Abstract. The development of tourism infrastructure concept of the Forest Promotional Complex Warsaw Forests – project’s assumptions. The development of tourism and recreation in forest areas in Poland is responsible simultaneously by different bodies: municipalities, forestry management, non-government organizations, the board of national and regional parks and regional directorates of environmental protection. This involves various responsibilities related to both the execution and planning of tourist infrastructure as well as provisions of documents aimed at developing tourism function. For forest areas intended to serve tourism such as the promotional forest complexes examples of comprehensive solution practically doesn’t exist. The aim of the project presented in the paper was to develop tourist development concept for the entire area of the of the Promotional Forest Complex in Warsaw Forests.

Keywords: tourism development strategies, tourism planning

Wprowadzenie

Za rozwój turystyki i rekreacji na obszarach leśnych w Polsce odpowiada równocześnie bardzo wiele podmiotów m.in: gminy, nadleśnictwa, organizacje pozarządowe, zarządy parków narodowych i krajobrazowych oraz regionalne dyrekcje ochrony środowiska. Podmioty te w różnym zakresie wpływają na rozwój funkcji turystycznej i rekreacyjnej (Cieszewska 2009, Cieszewska i Giedych 2011). Wiąże się to z jednej strony z różnymi kompetencjami związanymi zarówno z realizacją i planowaniem elementów infrastruktury turystycznej jak i z opracowywaniem dokumentów mających na celu rozwój funkcji turystycznej.

Konsekwencją przedstawionej sytuacji jest współistnienie kilku niezależnych polityk rozwoju turystyki dla większości obszarów leśnych, co gorsza często w niewystarczającym stop-

niu ze sobą spójnych. Problem ten związany jest z brakiem wymogu koordynacji działań na rzecz rozwoju turystyki, a chaos wzmagają przepisy, które nadmiernie separują zarządzających infrastrukturą turystyczną oraz wdrażających wizje rozwoju. Zasady realizacji liniowych elementów infrastruktury nie podlegają żadnym regulacjom. Wyjątek stanowią szlaki konne, za realizację i uzgadnianie przebiegu których odpowiada nadleśnictwo. W rezultacie na terenie jednego kompleksu leśnego szlaki mogą być proponowane, a następnie realizowane przez PTTK, nadleśnictwo, organizacje pozarządowe oraz gminy czy powiaty.

Skutkiem nakładania się wizji rozwoju infrastruktury turystycznej niejednokrotnie następuje dublowanie się przebiegu szlaków o różnych funkcjach z różnym systemem oznaczeń np. pieszych, konnych, dydaktycznych tworząc istotne konflikty pomiędzy użytkownikami.

Dla terenów leśnych mających służyć turystyce takich jak leśne kompleksy promocyjne przykładów rozwiązań kompleksowych praktycznie nie ma. Celem projektu przedstawionego w artykule było stworzenie kompleksowej koncepcji zagospodarowania turystycznego dla obszaru leśnego kompleksu promocyjnego na przykładzie LKP Lasy Warszawskie, w taki sposób, aby uwzględnić potrzeby użytkowników, uwarunkowania przyrodnicze oraz instytucjonalne.

Projekt realizowany był w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego przez zespół 7 osobowy pod kierunkiem dr Agaty Cieszewskiej na zlecenie Ministerstwa Środowiska oraz sfinansowany ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (projekt nr 586/10/WN50/NE-PE-PX/D).

Uwarunkowania rozwoju turystyki w LKP Lasy Warszawskie

Leśne kompleksy promocyjne (LKP) reprezentują regiony przyrodniczo-leśne o różnorodnych warunkach siedliskowych, walorach przyrodniczych, składzie gatunkowym drzewostanu oraz pełnionych funkcjach – stanowią tzw. lasy modelowe (Fronczak 2007). Wśród głównych zadań, jakie powinny pełnić LKP zagadnienia turystyki i edukacji zostały zawarte jedynie w dwóch na dziesięć zadaniach nałożonych na LKP. Dotyczą one (1) edukacji leśnej społeczeństwa z wykorzystaniem tworzonej w LKP infrastruktury edukacyjnej oraz dokształcania Służby Leśnej na wzorcowych powierzchniach gospodarczych, a także (2) rozwoju zaplecza turystycznego. A zatem turystyka jest ujęta w bardzo ogólny sposób, natomiast zagadnienie wypoczynku i rekreacji w powyższym zapisie w ogóle nie występuje. Termin „zaplecze turystyczne”, będący bardzo szerokim pojęciem, tutaj nie został sprecyzowany.

Specyfiką LKP Lasy Warszawskie jest położenie w obrębie Obszaru Metropolitalnego Warszawy. Położenie to sprawia, że z jednej strony lasy pełnią szczególne funkcje społeczne, z drugiej zaś, są narażone na znacznie intensywniejsze oddziaływanie rekreacyjne niż pozostałe tereny leśne.

W Polsce podobnie jak w całej Europie współczesne wykorzystanie rekreacyjne lasów, zwłaszcza w sąsiedztwie dużych miast wiąże się z ze wzrostem konfliktów i zagrożeń wynikających z uwarunkowań ekologicznych, ale także społecznych i ekonomicznych. Postępująca urbanizacja przy jednoczesnym braku rozwoju terenów rekreacyjno-wypoczynkowych (w tym terenów zieleni) powoduje znaczne zwiększenie presji rekreacyjnej na tereny leśne. Nieprzystosowanie rozwoju infrastruktury turystycznej względem narastających potrzeb skutkuje niekontrolowanym wykorzystaniem terenów leśnych, co w rezultacie może przyczyniać się do ich degradacji. Lasy położone wokół dużych miast i w ich sąsiedztwie stanowią przede wszystkim zaplecze wypoczynkowe dla mieszkańców, a ich rola produkcyjna schodzi na dalszy plan. W takich sytuacjach konieczne jest budowanie kompromisu pomiędzy głównymi funkcjami lasu na co zwracają uwagę m.in. Płotkowski (1994, 2008) i Holland (1994).

Metodyka sporządzania koncepcji rozwoju infrastruktury turystycznej dla obszaru cennego przyrodniczo

W literaturze przedmiotu zwykle wyróżnia się kilka etapów planowania rozwoju turystyki: ustalenie celu i zakresu pracy, gromadzenie danych, analiza i ocena danych, weryfikacja celów i wizji, plan działania, monitoring i ocena planu rozwoju, korekta planu rozwoju (Burger-Arendt i Bell 2009). Przy opracowywaniu strategii zagospodarowania turystycznego dla obszaru LKP Lasy Warszawskie powyższe etapy zmodyfikowano w podziale na: diagnozę stanu turystyki i rekreacji, określenie zasad sporządzania strategii rozwoju funkcji turystycznej w podziale na: analizę problemów rozwoju turystyki i rekreacji i tworzenie strategii rozwoju, wskazania do rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej.

Dla każdego etapu sprecyzowano następujące zadania szczegółowe:

Etap I. Diagnoza stanu rekreacji na obszarze LKP Lasy Warszawskie: (1) uwarunkowania zewnętrzne rozwoju turystyki, (2) inwentaryzacja, analiza stanu i ocena zasobu infrastruktury turystycznej, (3) koncepcja bazy informacyjnej o infrastrukturze turystycznej.

Etap II. Zasady sporządzania strategii rozwoju funkcji turystycznej: (1) analiza problemów rozwoju rekreacji na obszarze LKP Lasy Warszawskie, (2) strategia rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej.

Etap III. Wskazania do zagospodarowania rekreacyjnego: (1) przebieg uzupełnień szlaków turystycznych, (2) wskazanie nowych miejsc wypoczynkowych i parkingowych, (3) wskazanie sposobu eliminacji miejsc konfliktowych.

W etapie II związanym z budowaniem strategii, przeprowadzono warsztaty z udziałem zagranicznych ekspertów zajmujących kształtowaniem funkcji rekreacyjnej w lasach. Uczestnikami warsztatów byli reprezentanci instytucji związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej na obszarze LKP, w tym: przedstawiciele nadleśnictw, gmin, powiatów, parków krajobrazowych, organizacji pozarządowych. Warsztaty miały na celu analizę możliwości wdrożenia stosowanych w Europie i na świecie rozwiązań dotyczących rozwoju turystyki i rekreacji w lasach. Metoda warsztatowa umożliwiła stworzenie strategii według modelu partnersko-eksperckiego.

Wyniki

W etapie I zinventaryzowano 689,1 km szlaków pieszych, 220 km tras rowerowych i ponad 80 km ścieżek edukacyjnych oraz 6 polan piknikowych. Szlaki i ścieżki oraz miejsca wypoczynkowe inwentaryzowano za pomocą ujednoliconych raptularzy. Dokumentowano informacje uwzględniając podział szlaku na odcinki względnie jednolite z uwagi na cechy środowiska (drzewostan, rodzaj nawierzchni) oraz skrzyżowania z innymi szlakami i ścieżkami. Dla każdego odcinka scharakteryzowano: oznakowanie w tym miejsca stanowiące problem dla rekreantów, utrudnienia w pokonaniu szlaku i infrastrukturę towarzyszącą np. tablice, drogowskazy, ławki i inne.

W I etapie poddano również analizie możliwość wykorzystania zasobu Leśnej Mapy Numerycznej jako bazy dla rozwoju funkcji turystycznej w lasach. Warstwy turystyczne zbudowane w ramach LMN zawierają wiele informacji związanych z zagospodarowaniem turystycznym lasu. Jednakże występuje na nich niedostatek informacji o „małych” elementach zagospodarowania turystycznego takich jak np. tablice edukacyjne, wiaty, kąpieliska, miejsca na ogniska itp. Brak jest także informacji o obiektach i szlakach turystycznych położonych poza kompleksami leśnymi.

Zebrane w I etapie informacje były podstawą do zredagowania dla wszystkich nadleśnictw następujących map tematycznych: oferty turystycznej i wypoczynkowej, utrudnień na szla-

kach turystycznych, konfliktów tras turystycznych z drogami publicznymi, stanu oznakowania tras turystycznych oraz konfliktów w ich użytkowaniu.

Ponadto, na podstawie danych zawartych w Leśnej Mapie Numerycznej pilotażowo dla Nadleśnictwa Celestynów opracowano mapy atrakcyjności krajobrazu oraz występowania alergizujących gatunków drzew.

Mapa oferty turystycznej dokumentowała szlaki turystyczne, miejsca wypoczynkowe i obiekty wypoczynkowe zlokalizowane zarówno w granicach kompleksów leśnych jak i poza nimi. Utrudnienia występujące na szlakach turystycznych definiowano jako czynniki pogarszające techniczny komfort poruszania się wzdłuż szlaków turystycznych. W ten sposób określano niedostateczne oznakowanie szlaków lub rodzaj nawierzchni w zależności od sposobu użytkowania. W odniesieniu do rodzaju nawierzchni podjęto próbę zestawienia stopnia dokuczliwości nawierzchni piaszczystej, błotnistej, zdegradowanej przez koleiny suche i wypełnione wodą, zarastanie powierzchni szlaku oraz przebieg szlaku przez siedliska uwilgotnione według przeznaczenia szlaku (szlak pieszy, ścieżka dydaktyczna, rowerowa, konna).

Konfliktami określano elementy stanowiące zagrożenie i znaczną uciążliwość, jak na przykład przecięcie lub przebieg szlaku wzdłuż dróg o dużym natężeniu ruchu. Za konfliktowe uznano połączenie użytkowania szlaków przez różnych użytkowników, na przykład szlak konny i rowerowy bądź szlak pieszy, konny i rowerowy razem. Ryzyko kolizyjności na szlakach wzrastało w przypadku wąskich fragmentów szlaków oraz występowania zdegradowanych nawierzchni (zwłaszcza kolein wypełnionych wodą lub przebiegu szlaków przez siedliska uwilgotnione).

Dla rozwoju funkcji turystycznej w lasach oprócz informacji związanych z wyposażeniem w infrastrukturę turystyczną, jej stanem oraz konfliktami i utrudnieniami związanymi z jej wykorzystaniem, niezwykle istotne są także uwarunkowania wynikające z dostępności komunikacyjnej bram do lasów oraz urbanizacja terenów sąsiadujących z lasami.

Dostępność komunikacyjną bram do lasu przeanalizowano poprzez określenie istniejących możliwości dojazdu bezpośredniego środkami komunikacji zbiorowej takich jak: pociąg, autobus ZTM, PKS Warszawa, lokalne i prywatne busy, a także możliwość dojazdu samochodem osobowym drogami podstawowego układu drogowego. Przy określaniu dostępności komunikacyjnej przyjęto za Rutkowskim (1975), że maksymalny czas dojazdu nie powinien przekraczać 40 minut, przy założeniu, że maksymalna długość wypoczynku świątecznego wynosi 6 godzin, a czas dojazdu nie powinien przekraczać 10% czasu pobytu.

Przy określaniu potencjalnego wpływu urbanizacji na wypoczynkowe wykorzystanie lasów przeanalizowano zagospodarowanie przestrzenne w granicach LKP Lasy Warszawskie, wskazując tak na tereny zurbanizowane jak i urbanizujące się jak i na wyposażenie miast leżących w granicach LKP Lasy Warszawskie w ogólnodostępne tereny zieleni oraz granice lasów potencjalnie istotnych dla obsługi codziennego ruchu wypoczynkowego.

Zaobserwowano, że większość kompleksów leśnych, na znacznych odcinkach swoich granic, znajduje się w odległości mniejszej lub równej 300 metrów. Dotyczy to szczególnie kompleksów leśnych położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miast. Odległość 300-500 metrów przyjmuje się jako kluczową dla obsługi codziennego ruchu wypoczynkowego (Piątkowska 1984). Należy dodać, że spośród 31 miast leżących w granicach LKP Lasy Warszawskie 12 pozbawionych jest parków spacerowo-wypoczynkowych. Brak wyposażenia miast w ogólnodostępne tereny zieleni skutkować może zwiększeniem popytu na wypoczynek w lesie.

Dodatkowym elementem, który był brany pod uwagę przy określaniu głównych problemów związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej na terenie LKP Lasy Warszawskie, była analiza wykorzystania turystycznego terenów leśnych, w tym obszarów chronionych. Przeprowadzono ją na podstawie interpretacji wyników badań monitoringu ruchu turystycznego.

Podsumowanie

Przeprowadzone w etapie I i II badania umożliwiły identyfikację głównych problemów związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej na obszarze LKP Lasy Warszawskie. Identyfikację tę przeprowadzono przy wykorzystaniu metody strategicznej analizy jakościowej (SWOT). Podstawą jej przeprowadzenia była interpretacja uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej.

Do głównych uwarunkowań wewnętrznych rozwoju infrastruktury turystycznej zaliczono te, które są związane z aktualnym zagospodarowaniem turystycznym lasów, w tym: ofertą wypoczynkową i turystyczną lasów, oznakowaniem tras turystycznych, konfliktami przebiegu tras z drogami o dużym natężeniu ruchu, utrudnieniami na szlakach turystycznych (w tym także dla osób niepełnosprawnych), konfliktami pomiędzy różnymi grupami użytkowników.

Za główne uwarunkowania zewnętrzne uznano takie, które są związane z zagospodarowaniem przestrzennym terenów sąsiadujących kompleksami leśnymi, tj.: ofertę wypoczynkową i turystyczną poza terenami leśnymi, dostępność komunikacyjną bram do lasu, urbanizację terenu.

Artykuł składany jest jeszcze przed ostatecznym zakończeniem projektu. Stąd też nie przedstawiono wyników etapu III. Należy jednakże podkreślić, że opracowywana koncepcja ma charakter pilotażowy i metodyczny. Efektem ostatecznym będzie przewodnik metodyczny dla rozwoju funkcji turystycznych w leśnych kompleksach promocyjnych. Autorzy mają nadzieję, że wyniki niniejszego projektu zainicjują dyskusję nad kompleksowym ujęciem rozwoju infrastruktury turystycznej na obszarach leśnych.

Podziękowania

Składamy serdeczne podziękowania za pomoc i współpracę Pani Joannie Adamczyk z Wydziału Leśnego SGGW oraz Panu Piotrowi Wałdykowskiemu z Wydziału Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu SGGW.

Literatura

- Burger-Arendt R., Bell S. 2009. *The recreation planning process*. W: Bell S., Simpson M., Tyrvaiven L., Sievanen T., Proebstl U. (red.) *European forest recreation and tourism*. Taylor & Francis Spon Press, London: 177-206.
- Cieszewska A. 2009. *Strategia rozwoju turystyki na terenach cennych przyrodniczo*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów 4 (23): 43-49.
- Cieszewska A., Giedych R. 2011. *Wpływ wybranych współczesnych trendów w turystyce i rekreacji na planowanie rozwoju turystyki w gminie* (w druku).
- Holland D.N., Lilieholm R.J., Roberts D. W. 1994. *Economic trade-offs of managing forests for timber production and vegetative diversity*. Canadian Journal of Forestry 24, 1260-1265.
- Płotkowski L. 1994. *Konsekwencje ekonomiczne polityki kompleksowej ochrony zasobów leśnych (uwarunkowania, problemy, trudności finansowe)*. W: „Polska polityka kompleksowej ochrony zasobów leśnych”, Warszawa.
- Fronczak K. 2007. *Leśne kompleksy promocyjne. Las w dziesiętnastu odśtonach*. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa.
- Piątkowska K. 1983. *Zieleń i wypoczynek. Kształtowanie obiektów i zespołów usługowych*. Instytut Kształtowania Środowiska, Warszawa.
- Płotkowski L. 1994. *Konsekwencje ekonomiczne polityki kompleksowej ochrony zasobów leśnych (uwarunkowania, problemy, trudności finansowe)*. W: „Polska polityka kompleksowej ochrony zasobów leśnych”, Warszawa.
- Płotkowski L. 2008. *Ekonomiczne aspekty oceny funkcji lasu czyli gospodarka leśna w koncepcji zrównoważonego rozwoju*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 3 (19): 252-272.

Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2008 r.

Rutkowski S. 1975. *Planowanie przestrzenne obszarów wypoczynkowych w strefie dużych miast*, PWN, Warszawa.

Agata Cieszewska, Renata Giedych

Katedra Architektury Krajobrazu

Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

agata_cieszewska@sggw.pl

renata_giedych@sggw.pl